

УДК 336.532.2

Ю. Д. Радіонов,
к. е. н., начальник відділу адаптації та імплементації
міжнародних стандартів, Рахункова палата України
ORCID ID: 0000-0002-1691-1090

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.16.39

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Yu. Radionov,
PhD in Economics, The Head of the International Standards Adaptation
and Implementation, The Accounting Chamber of Ukraine

BUDGET EXPENDITURES FOR SUSTAINABLE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

У статті проаналізовано вплив бюджетних видатків на темпи соціально-економічного розвитку країни. Встановлено їх важливу роль як дієвого інструменту забезпечення економічного зростання, покращення соціальної інфраструктури, розширення мережі доступних суспільних благ. Водночас проаналізовано низьку ефективність використання бюджетних видатків у сучасних умовах. Проаналізовано види бюджетних порушень, які допускають учасники бюджетного процесу, обґрунтовано їх причинно-наслідковий зв'язок та вплив на повноту виконання бюджетних програм, сталу динаміку соціально-економічного розвитку країни. Запропоновано шляхи покращення становища, мінімізації бюджетних порушень, підвищення ефективності та результативності використання бюджетних видатків. Важливим є застосування програмно-цільового методу бюджетування, оптимізації структури видатків, прогнозування і планування, що дозволить на якісно новому рівні здійснювати управління бюджетними видатками, досягати вагомих соціально-економічних показників.

In the current environment, budget expenditures are a powerful and effective tool for ensuring sustainable socio-economic development of the country. The share of expenditures of budgets of different levels in the gross domestic product characterizes the role of the state in regulating socio-economic processes. Budget expenditures play a leading role in meeting important public needs, as they provide for the implementation of numerous programs of social, economic, cultural development of the country, influence the raising of income and quality of life of citizens and contribute to the implementation of the general economic policy of the state. In many countries, budget expenditures have become an instrument of sustainable economic and social development. However, in Ukraine they have not become a vehicle for economic growth. One of the reasons is inefficient use of budget expenditures, their low efficiency, which negatively affects the dynamics of socio-economic development of the country. This problem makes us rethink the role and importance of budget expenditures in the modernization of the economy, and poses the task of scientists to find mechanisms to ensure effective management of budget expenditures. The conducted analysis of budgetary irregularities made it possible to follow trends in the main violations of the budget legislation, inefficient management and use of budgetary funds. The results of the study show that budgetary irregularities in the management and use of budget expenditures are systemic in that they recur from year to year, although the types of irregularities vary depending on time and circumstances. Ways have been worked out to improve the situation, which will increase the efficiency and effectiveness of the use of budget funds. It is important to endorse a fundamentally new science-based concept of budgetary expenditure policy. To focus on a new understanding of the essence of budget funds, their role in modernizing the economy of the country, the transition to a new level of living standards in social, humanitarian, environmental policy. Budgetary funds should be allocated reasonably and rationally, mobilized in strategic directions of development, those priority goals that will provide in the near future significant socio-economic breakthrough, effect and benefit and will contribute to the improvement of social development and the transition of its economy to a new stage

of society. The allocation of budgetary funds should be based on three basic principles, namely: the appropriateness of the provision, the validity of the direction and the efficiency of the use of budgetary funds. Adherence to these principles is the mechanism that will help direct budgetary resources to the main national priorities, stimulate the improvement of the structure of expenditure relations and achieve the strategic goal in the implementation of each budget program.

Ключові слова: бюджет, бюджетні видатки, бюджетні кошти, ефективне використання коштів, соціально-економічний розвиток.

Key words: budget, budget expenditures, budgetary funds, efficient use of funds, socio-economic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Формування основ сталого соціально-економічного розвитку є одним з пріоритетних завдань усієї економічної політики держави. Виходячи з функцій, які покладаються на державу, визначаються обсяги бюджетних видатків. Активна участь держави у здійсненні соціально-економічної трансформації, зумовлює виникнення різних видів бюджетних видатків. Частка видатків бюджетів різних рівнів у ВВП характеризує роль держави у регулюванні соціально-економічних процесів. Бюджети усіх рівнів повинні мати стабільне фінансове забезпечення для виконання тих завдань, які стоять перед державою на відповідному етапі її розвитку.

Бюджетні видатки відіграють провідну роль у задоволенні важливих суспільних потреб, розвитку економіки і соціальної сфери, захисті країни, забезпеченні громадського правопорядку, функціонування системи державного управління. Обмеженість у бюджетних коштах, впливає на повноту фінансування бюджетних програм, інвестиційних проектів, що стримує динаміку соціально-економічного розвитку.

У сучасних умовах роль бюджету у розподільчих процесах регулювання соціально-економічних процесів лише зростає, що відповідним чином позначається на бюджетних видатках і їх ролі у вирішенні складних питань суспільного розвитку, що є досить важливим і актуальним.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вчених, які досліджували видатки бюджету відомі праці: Е.Б. Аткинсона, С.Л. Брю, Т. Веблена, К.Р. Макконнелла, В. Нордхауса, Дж.Е. Стігліца, П. Самуельсона та інших. З-поміж вітчизняних науковців виданням розвитку положень використання бюджетних видатків, удосконалення методологічних засад їх планування присвячені праці: І. Благуна, О. Василика, В. Гейця, Л. Клець, Л. Лисяк, І. Чугунова, С. Юрія та інших. Розроблений вченими інструментарій є основою досліджень бюджетних видатків у системі загальнодержавних концепцій управління бюджетними коштами. Проте на цьому етапі економічних перетворень необхідні теоретико-методологічні узагальнення в управлінні бюджетними видатками, аналіз існуючих проблем з метою створення адаптивного механізму для підвищення ефективності бюджетних видатків у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку та його впровадження в бюджетну систему країни.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є аналіз і узагальнення існуючих проблем в управлінні та використанні видатків бюджету, а також напрацювання шляхів підвищення їх ефективності та результативності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сучасному етапі економічний розвиток не можливий без участі бюджету, адже бюджетні видатки зосереджені в бюджеті виступають важливим інструментом впливу на динаміку соціально-економічного розвитку країни. Перерозподіляючи через бюджетну систему до 65% ВВП, бюджетні видатки виступають важливим інструментом впливу на динаміку економічних та соціальних показників. З допомогою бюджетних видатків, забезпечується підтримка малозабезпечених сімей, здійснюється фінансування окремих галузей: освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, судової гілки влади, органів правопорядку, формуються основи обороноздатності країни. Бюджетні видатки забезпечують реалізацію численних програм соціального, економічного, культурного розвитку країни, вони впливають на підвищення рівня доходів і якості життя громадян і сприяють впровадженню загальної економічної політики держави.

У вітчизняній та зарубіжній економічній літературі зазначається, що видатки бюджету є важливою складовою загальнодержавних видатків, є виразом економічних відносин, які виникають під час використання державою бюджетних коштів.

Так, на думку Клець Л.Є., видатки бюджету — це економічні відносини, на основі яких здійснюється процес використання грошових ресурсів централізованого фонду для виконання державою своїх функцій. Видатки бюджету — це кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум [1, с. 27].

Доволі лаконічне визначення терміну дають Благун І.Г., Воронко Р.М., Бучкович М.Л., на їх думку, видатки бюджету — законодавчо визначені норми і напрями використання бюджетних коштів [2, с. 31]. Автори зазначають, що соціально-економічна суть бюджетних асигнувань визначається: природою і функціями держави, рівнем розвитку країни, формою надання бюджетних трансфертів, розгалуженістю зв'язків державного бюджету з національною економікою.

Бюджетний кодекс України розділив поняття "витрати бюджету" та "видатки бюджету". Згідно з цими нормами (п. 13 ст. 2), видатки бюджету — кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом [3]. У Бюджетному кодексі зазначено, що до видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюд-

жетного відшкодування; компенсація частини суми штрафних (фінансових) санкцій, що перераховується покупцям (споживачам) за рахунок штрафних (фінансових) санкцій, застосованих органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, за наслідками проведеної перевірки за зверненням або скаргами покупця (споживача) про порушення платником податків встановленого порядку проведення розрахункових операцій [3].

Бюджетні видатки є індикатором соціально-економічної політики держави. Економічна сутність формування видатків бюджету полягає в необхідності вирішення складних завдань соціально-економічного розвитку. За їхньою допомогою, держава виконує свої функції та регулює економічні та соціальні процеси.

Видатки бюджету класифікуються за: функціями, з виконанням яких вони пов'язані; економічною характеристикою операцій, під час проведення яких здійснюються ці видатки; ознакою головного розпорядника бюджетних коштів; бюджетними програмами [4, с. 77].

Як зазначають відомі науковці, видатки бюджетів за своєю економічною сутністю є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням для забезпечення суспільного добробуту. Зміст і характер бюджетних витрат полягає у забезпеченні потреб діяльності держави [5, с. 123].

Професор Чугунов І.Я. зазначає, що видатки бюджету за економічною сутністю є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням для зростання суспільного добробуту [6, с. 220].

На нашу думку, бюджетні видатки є відображенням економічних відносин, які пов'язані з розподілом і перерозподілом ВВП, централізованих фондів грошових коштів зосереджених в бюджеті та їх цільового використання на реалізацію різноманітних соціально-економічних програм та заходів в межах бюджетної системи країни [7, с. 30].

Першочергово виникнення видатків бюджету продиктовано реальною необхідністю держави виконувати завдання і функції, які постають перед суспільством. У стародавні часи, держава була органом насильства, основними її функціями були збереження і зміцнення існуючого ладу, форм власності, оподаткування населення та тримання його у покорі. В країнах Давнього Сходу на державу були покладені економічні функції щодо прокладання доріг, запровадження єдиного грошового обігу, будівництво іригаційних споруд.

У багатьох країнах, бюджетні видатки стали інструментом стійкого розвитку економіки, соціальної сфери. В Україні, видатки бюджету поки що не стали дієвим засобом зростання економіки, покращення добробуту громадян. Однією з причин — неефективне використання бюджетних витратків, низька їх результативність, що негативно впливає на динаміку соціально-економічного розвитку країни. Ця проблема змушує науковців і практиків переосмислити роль і значення бюджетних витратків у модернізації економіки і ставить перед вечними завдання пошуку механізмів забезпечення ефективного управління бюджетними видатками.

Мобілізуючи через бюджет фінансові ресурси у формі податків, зборів, платежів, держава використо-

вує асигнування як бюджетні видатки на загальнодержавні цілі: освіту, медицину, оборону, культуру, забезпечення громадського правопорядку, охорону навколишнього середовища, соціальний захист населення, формування та утримання структур державних органів влади і управління. В цьому взаємозв'язку, важливо, щоб бюджетні видатки були надійним інструментом досягнення пріоритетних цілей суспільного розвитку. Хоча практика свідчить протилежне, тобто цілі не завжди досягають мети і причиною цьому низька ефективність витратків бюджету.

Так, затверджена у 2011 році Верховною Радою України Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази на період до 2030 року внаслідок значного недофінансування не виконується, а її мета й очікувані результати не досягаються. Аудитом встановлено, що у 2011—2018 роках ця Програма профінансована лише на 14 % запланованих обсягів. Недофінансування призводить до закриття об'єктів, не завершено розпочатих раніше робіт створює ризики безрезультативного витрачання майже 1,5 млрд грн державних коштів, сплачених у попередні роки. У зв'язку з інфляцією та втратою актуальності проектно-кошторисною документацією, розробленою 5—10 років тому, необхідна для завершення розпочатих робіт сума може сягати понад 7 млрд гривень [8].

Недофінансування важливих соціально-економічних програм та проектів, загострює проблему надання населенню якісних і в достатній кількості суспільних благ і послуг. Причиною є те, що не усі бюджети мають належний рівень фінансового забезпечення. Крім того, деякі розпорядники та одержувачі бюджетних коштів нехтують основними принципами, на яких побудовано бюджетну систему України, а саме: ефективності та результативності використання бюджетних коштів.

Так, на будівництво, реконструкцію та ремонт доріг загальнодержавного значення Дніпропетровської, Хмельницької та Закарпатської областей було неефективно витрачено понад 410,3 млн гривень. Причина — несвоєчасне та неповне прийняття управлінських рішень Укравтодором та службами автомобільних доріг цих областей [9].

У нинішніх умовах соціально-економічного розвитку досить актуальним залишається дослідження впливу процесів пов'язаних з функціонуванням фінансів, передусім бюджетних витратків на ефективність соціально-економічного розвитку країни. Адже, здобутки в соціально-економічній сфері не повною мірою задовольняють суспільні потреби. До того ж аналіз фактичного стану та оцінка впливу бюджетних витратків на забезпечення сталої динаміки росту дає можливість знаходити як фактори стримування, так і нові шляхи для покращення економіко-соціальних процесів у країні.

Як зазначає Василик О.Д., цільове спрямування коштів означає, що бюджетні видатки здійснюються суворо за цільовим призначенням відповідно до напрямів витрат, передбачених у кошторисах і фінансових планах [5, с. 137].

Досліджуючи проблему ефективного використання витратків бюджету, ми проаналізували основні порушення, які допускають розпорядники та одержувачі бюджетних коштів при управлінні і використанні фінансового ресурсу.

Таблиця 1. Основні порушення бюджетного законодавства, відсотки

Класифікація видів порушень	Роки								Разом за 2011-2018 роки
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Бюджетні правопорушення, пов'язані з розміщенням та виконанням державного замовлення	40,9	-	1,6	9,6	-	-	-	-	6,5
Порушення під час здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти	19,1	24,9	18,1	13,2	10,4	1,8	1,0	3,2	11,5
Використання бюджетних коштів без належних нормативно-правових підстав	13,1	27,9	25,8	2,4	32,6	48,2	26,1	-	22,0
Втрати внаслідок прийняття незаконних управлінських рішень	6,0	1,7	-	-	-	-	-	2,0	1,6
Планування з порушенням чинного законодавства	5,5	8,9	34,3	28,7	33,6	35,8	40,7	64,1	31,4
Використання коштів державного бюджету з порушенням чинного законодавства	3,9	6,9	-	16,6	13,9	11,1	24,8	21,6	12,4
Заплановані та використані кошти, не передбачені жодною державною програмою	3,2	-	-	-	-	-	-	-	0,4
Недотримання установлених порядку та термінів складання, затвердження і подання документів	-	12,7	-	7,6	5,5	-	3,8	-	3,6
Порушення пов'язані з неналежним веденням бухгалтерського обліку	-	9,8	4,5	1,4	-	2,0	1,0	4,3	2,8
Нецільове використання коштів державного бюджету, передбачених на виконання державних програм	-	3,0	-	-	-	-	-	-	0,4
Відволікання коштів державного бюджету у дебіторську заборгованість	-	1,7	3,9	-	1,1	-	-	-	0,9
Недотримання установлених порядку та термінів перерахування міжбюджетних трансфертів	-	-	2,1	-	-	-	-	-	0,3
Недотримання принципу пропорційності фінансування (розподілу) бюджетних коштів	-	-	2,1	2,0	-	-	-	-	0,5
Нецільове використання кредитних ресурсів	-	-	4,6	-	-	-	-	-	0,5
Незаконні виплати заробітної плати	-	-	1,2	-	2,1	-	-	-	0,4
Перерозподіл коштів між бюджетними програмами та кодами економічної класифікації	-	-	-	-	-	-	-	3,5	0,4
Незаконне збільшення обсягів дотацій та субвенцій	-	-	-	11,1	-	-	-	-	1,4
Незаконне недофінансування захищених статей держбюджету	-	-	-	5,7	-	-	-	-	0,6
Інші	8,3	2,5	1,8	1,7	0,8	1,1	2,6	1,3	2,4
Всього, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: розраховано автором за [10—17].

Так, аналіз основних порушень в сфері бюджетного законодавства показав, що за період 2011—2018 років найбільша питома вага, а саме 31,4 % було допущено порушень при плануванні з порушенням чинного законодавства (табл. 1). На другому місці, за нашими розрахунками, а саме — 22,0 % було скоєно порушень під час використання бюджетних коштів без належних нормативно-правових підстав. На третьому, використання коштів з порушенням чинного законодавства — 12,4 % у загальній структурі основних порушень бюджетного законодавства

за 2011—2018 роки. Далі, як видно з даних таблиці 1, йдуть порушення здійсненні під час закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти — 11,5 %, порушення, пов'язані з розміщенням та виконанням державного замовлення — 6,5 %, недотримання установленого порядку та термінів складання, затвердження і подання документів — 3,6 %. Решта порушень стосується неналежного ведення бухгалтерського обліку — 2,8 %, втрат внаслідок прийняття незаконних управлінських рішень — 1,6 %, відволікання коштів у дебіторську заборгованість — 0,9 %.

Таблиця 2. Види порушень неефективного управління та використання бюджетних коштів, відсотки

Класифікація видів бюджетних порушень	Роки								Разом за 2011-2018 роки
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Неефективне використання коштів внаслідок необґрунтованих управлінських рішень	22,9	10,6	-	39,7	11,6	-	2,7	26,9	14,4
Втрати бюджету внаслідок прийняття необґрунтованих управлінських рішень	22,0	26,1	8,1	3,0	2,9	70,4	60,9	18,0	26,5
Неефективне використання коштів іноземних цільових позик та коштів, пов'язаних з обслуговуванням цих позик	21,6	8,4	-	-	-	-	-	-	3,8
Неефективне використання коштів через відсутність обґрунтованого прогнозування і планування	15,3	9,0	26,2	-	3,6	-	-	3,4	7,3
Неефективне використання коштів спеціального фонду та резервного фонду державного бюджету	5,4	-	1,8	-	-	-	-	-	0,9
Неефективне управління коштами через недоліки в плануванні	4,3	14,0	-	25,6	32,5	1,6	-	22,8	12,7
Неефективне використання коштів резервного фонду державного бюджету	2,6	-	-	-	-	-	4,6	-	1,0
Неефективне використання коштів на підготовку спеціалістів та на проведення науково-дослідних робіт	2,3	-	1,1	1,7	1,3	1,8	-	-	1,0
Неефективне використання коштів на придбання основних фондів (обладнання), оплату послуг з оренди приміщень, утримання автотранспорту та неефективне використання державного майна	2,0	4,6	6,1	2,2	5,7	-	-	7,8	3,5
Неефективне використання коштів Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	-	12,2	26,6	-	-	-	-	-	4,8
Неефективне використання коштів шляхом тривалого їх утримання без використання на реєстраційних рахунках розпорядників бюджетних коштів	-	11,8	4,3	1,6	24,5	1,3	10,8	4,7	7,5
Неефективне управління коштами, внаслідок чого їх було повернуто до державного бюджету	-	-	25,1	23,9	16,6	18,5	8,9	8,5	12,7
Неефективне управління державним майном шляхом його утримання без використання	-	-	-	-	-	2,3	3,8	-	0,7
Інші	1,6	3,3	0,7	2,3	1,3	4,1	8,3	7,9	3,2
Всього, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: розраховано автором за [10—17].

Якщо розглядати види порушень в розрізі років, то видно, що ситуація досить неоднорідна, на зміну одним порушенням з'являються інші. В наведеній нами динаміці за вісім років, видно, що чотири види порушень, зокрема: порушення під час здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти; використання бюджетних коштів без належних нормативно-правових підстав; планування з порушенням чинного законодавства; використання коштів державного бюджету з порушенням чинного законодавства є найбільш вживани-

ми або такими, які часто допускали учасники бюджетного процесу.

Окрім основних порушень бюджетного законодавства, ми проаналізували порушення, що здійснюються учасниками бюджетного процесу в сфері неефективного управління та використання бюджетних коштів. Зокрема до числа найбільш вживаних можна віднести втрати бюджету внаслідок прийняття необґрунтованих управлінських рішень — 26,5 % (табл. 2). Неефективне використання коштів внаслідок необґрунтованих управ-

лінських рішень — 14,4, неефективне управління коштами через недоліки в плануванні — 12,7%, неефективне управління коштами, внаслідок чого їх було повернуто до державного бюджету — 12,7 %, неефективне використання коштів шляхом їх тривалого утримання без використання на реєстраційних рахунках розпорядників бюджетних коштів — 7,5 %, неефективне використання коштів через відсутність обґрунтованого прогнозування і планування — 7,3 % у загальній структурі усіх порушень неефективного управління та використання бюджетних коштів, що допустили учасники бюджетного процесу протягом 2011—2018 років.

Ситуація з неефективним управлінням та використанням бюджетних коштів аналогічна з основними порушеннями бюджетного законодавства, тобто щорічно види бюджетних порушень різняться. Стабільно протягом восьми років учасники бюджетного процесу допускали: втрати бюджету внаслідок прийняття необґрунтованих управлінських рішень, а також неефективне використання коштів шляхом тривалого їх утримання без використання на реєстраційних рахунках розпорядників бюджетних коштів, неефективне управління коштами, внаслідок чого їх було повернуто до державного бюджету.

Проведений нами аналіз дав можливість прослідкувати тенденції в сфері основних порушень бюджетного законодавства, неефективного управління та використання бюджетних коштів. Як видно з отриманих результатів, проблеми порушень у сфері видатків бюджету є системними, оскільки повторюються з року в рік, хоча види порушень змінюються в залежності від певного часу і обставин.

Ці нерівності й коливання вказують на те, що класифікація видів бюджетних правопорушень не є сталою, а навпаки, постійно змінюється залежно від сфери проведеного аудиту, встановлених фактів і обсягів бюджетних порушень [18, с. 64].

Так, найбільші обсяги порушень бюджетного законодавства, які допускали учасники бюджетного процесу у 2018 році припадали на планування з порушенням чинного законодавства та за відсутності правових підстав — 3715,4 млн грн, використання коштів державного бюджету з порушенням чинного законодавства — 1253,3 млн грн (табл. 3).

У структурі неефективного управління та використання бюджетних коштів найбільші обсяги порушень виявлені через неефективне використання коштів внаслідок необґрунтованих управлінських рішень — 1190,3 млн грн, неефективне управління коштами через недоліки в плануванні — 1009,0 млн грн (табл. 4).

Виявлені види порушень їх системність та обсяги свідчать, що проблема бюджетних порушень криється в недосконалості системи управління бюджетними видатками. Види порушень вказують, що учасники бюджетного процесу під час управління та використанні бюджетних видатків не достатньо ефективно застосовують засоби, способи та методи підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів, що впливає на динаміку соціально-економічних показників. До того ж сама по собі проблема системних бюджетних порушень з часом не зникне, тому необхідно вжити певні заходи з боку держави для її вирішення.

Таблиця 3. Найбільші обсяги виявлених у 2018 році незаконного, в тому числі, нецільового використання бюджетних коштів, млн грн

	Класифікація порушень	Сума
1.	Планування з порушенням чинного законодавства та за відсутності правових підстав	3715,4
2.	Використання коштів державного бюджету з порушенням чинного законодавства	1253,3
3.	Порушення, пов'язані з неналежним веденням бухгалтерського обліку	249,8
4.	Перерозподіл коштів між бюджетними програмами та кодами економічної класифікації	200,5
5.	Порушення під час здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти	187,0
6.	Втрати внаслідок прийняття управлінських рішень з порушенням норм законодавства	118,8

Джерело: побудовано автором за [17].

Таблиця 4. Найбільші обсяги виявлених неефективного управління і використання бюджетних коштів у 2018 році, млн грн

	Класифікація порушень	Сума
1.	Неефективне використання коштів внаслідок необґрунтованих управлінських рішень	1190,3
2.	Неефективне управління коштами через недоліки в плануванні	1009,0
3.	Втрати бюджету внаслідок прийняття необґрунтованих управлінських рішень	795,0
4.	Неефективне управління коштами, внаслідок чого їх повернуто до бюджету	365,2
5.	Неефективне використання коштів на придбання основних фондів (обладнання)	336,5
6.	Неефективне управління коштів шляхом тривалого їх утримання без використання	209,7
7.	Неефективне використання коштів через відсутність обґрунтованого прогнозування і планування	143,7

Джерело: побудовано автором за [17].

У світлі сучасних викликів, що стоять перед країною, необхідно затвердити принципово нову науково обґрунтовану концепцію бюджетної політики в сфері видатків. Зосередити увагу на новому розумінні суті бюджетних коштів, їх ролі у модернізації економіки країни, переходу на новий рівень стандартів життя в соціальній, гуманітарній, екологічній політиці. Бюджетні кошти мають розподілятися обґрунтовано та раціонально, мобілізуватись на стратегічних напрямках розвитку, тих пріоритетних цілях, які забезпечать у найближчій перспективі значний соціально-економічний прорив, ефект та користь і сприятимуть удосконаленню суспільного розвитку та переходу його на новий етап соціально-економічного розвитку та еволюції суспільства.

На нашу думку, розподіл бюджетних коштів має здійснюватись за трьома основними принципами, а саме: доцільності надання, обґрунтованості спрямування та ефективності використання бюджетних коштів. Дотримання цих принципів є тим механізмом, який сприятиме направленню бюджетних коштів у русло основних національних пріоритетів, стимулюватиме удосконалення структури видаткових відносин та досягнення стратегічної мети при реалізації кожної бюджетної програми.

Необхідно посилити відповідальність розпорядників та одержувачів бюджетних коштів за ефективність та результативність використання бюджетних видатків,

встановити прямий зв'язок і взаємозалежність між видатками бюджету і очікуваним результатом. Це дасть змогу відслідковувати рух коштів та контролювати процес реалізації проекту, програми, будівництво об'єкту, виконання заходу. В разі, якщо зв'язок втрачено, досягти певного результату буде досить складно або взагалі неможливо.

Бюджетним коштам має бути забезпечено: прозорість руху та адекватна звітність; адресність та цілеспрямованість; орієнтація на кінцеву мету.

Зміни в економіці, соціальній сфері прямо пропорційно залежать, не тільки, від вміння провести системне реформування економіки, а також ефективного та раціонального використання бюджетних видатків, щоб досягти поставлених цілей.

Бюджетні порушення стримують динаміку соціально-економічного розвитку, впливають на темпи зростання продуктивності праці. виправити становище можна за рахунок пошуку шляхів посилення дій позитивних і послаблення негативних факторів. Цей пошук доцільний за двома напрямками: використання інноваційних методів управління фінансами та покращення існуючих інструментів використання ресурсів, у тому числі, за рахунок зниження прямих втрат та мінімізації бюджетних порушень під час використання бюджетних коштів.

У нинішніх умовах, важливим є застосування програмно-цільового методу бюджетування, оптимізації видатків бюджету, а також посилення прогнозування і планування, що дозволить на якісно новому рівні визначити оптимальні розміри видатків та раціональніше витратити бюджетні кошти.

Бюджетні видатки доцільно зосереджувати на тих бюджетних програмах, інвестиційно-інноваційних проектах, що визначають "точки росту" економіки як сьогодні, так і в найближчі 10—20 років. Бюджетні кошти не повинні розпоршуватись, навпаки, забезпечувати розвиток економіки на інвестиційно-інноваційній моделі. В свою чергу, інноваційна діяльність має бути зосереджена на розробці інтелектуального продукту, нових видів техніки, технологій, енергозберігаючих виробництв, що суттєво покращить структуру і якість виробництва та соціальної сфери і стане потужним економічним важелем, що докорінно змінить не тільки наше життя, а й уявлення про нього. Для цього необхідно змінити ставлення до бюджетних видатків як важливого фінансового ресурсу економіки, а також ролі і значення прогресивних секторів економіки у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку.

З метою підвищення результативності бюджетних видатків, певну їх частку доцільно спрямовувати у ті сфери знань, що забезпечать у перспективі технічний, технологічний, інноваційний прорив. Закладуть основу створення нових зразків продукції, інноваційних технологій, що сприятиме суспільному поділу праці, появи нових видів суспільних послуг та галузей економіки.

ВИСНОВКИ

Бюджетні видатки є необхідною умовою становлення і розвитку держави, її економіки, соціальної сфери, формування передумов для зростання добробуту населення. З допомогою видатків бюджету, держава виконує свої функції та регулює економічні та соціальні про-

цеси. Вони є невід'ємною складовою суспільного розвитку, важливим інструментом вирішення складних соціально-економічних проблем.

Бюджетні порушення, які допускають учасники бюджетного процесу впливають на повноту виконання бюджетних програм, інвестиційних проектів, що стримує динаміку соціально-економічного розвитку країни. Натомість раціональне та ефективне використання бюджетних видатків, підвищує результативну складову, служить основою сталого економічного та соціального розвитку, сприяє підвищенню добробуту населення.

Проведене дослідження свідчить, що питання підвищення ефективності та результативності бюджетних видатків є досить актуальним і потребує чітких спільних дій усіх учасників бюджетного процесу, щоб забезпечити сталу динаміку соціально-економічного розвитку країни. Ефективність бюджетних видатків сприяє збалансованості бюджету, дотримання макроекономічних показників, зростання рівня і якості життя громадян, стабілізує фінансову систему країни.

Дослідження в цій царині варто продовжувати, що пов'язано з нагальною потребою постійного розвитку і удосконалення бюджетного механізму, його вчасного і адекватного реагування на внутрішні і зовнішні виклики аби мінімізувати бюджетні порушення, підвищити якість виконання поставлених перед суспільством завдань в економічній та соціальній сферах.

Література:

1. Клець Л.Є. Бюджетний менеджмент: навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 640 с.
2. Благун І.Г., Воронко Р.М., Бучкович М.Л. Бюджетний менеджмент: навч. посібник. — Львів: "Магнолія-2006", 2017. — 224 с.
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: моногр. / Л.В. Лисяк. — К.: ДННУ АФУ, 2009. — 600с.
5. Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України: Підручник. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 544 с.
6. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди — 2016. — Вип. 28 (1). — С. 217—226. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_28%281%29_31
7. Радіонов Ю.Д. Бюджетні видатки у забезпеченні суспільного розвитку // Економіка, фінанси, право. 2018. — № 5. — С. 29—34.
8. Недофінансування та законодавча неврегульованість гальмують розвиток надрокористування в Україні. Рахункова палата України. К. — 2019 [Електронний ресурс.] — Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16760-127;jsessionid=3312502CA0C34BF4D0DEC8-B46F8A56AE>

9. На ремонт доріг у Дніпропетровській, Хмельницькій і Закарпатській областях впродовж двох років неефективно використано 410,3 млн грн Рахункова палата України. К. — 2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16760086;jsessionid=3312502CA0C34BF4D0DEC8B46F8A56AE>

10. Звіт Рахункової палати України за 2011 рік. Київ. 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16740480/Zvit_2011.pdf

11. Звіт Рахункової палати України за 2012 рік. Київ. 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16742074/Zvit_2012.pdf

12. Звіт Рахункової палати за 2013 рік. Київ. 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16744990/Zvit_2013.pdf

13. Звіт Рахункової палати України за 2014 рік. Київ. 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16747166/Zvit_2014.pdf

14. Звіт Рахункової палати України за 2015 рік. Київ. 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748714/Zvit_RP_2015.pdf

15. Звіт Рахункової палати України за 2016 рік. Київ. 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16751480/Zvit_RP_2016.pdf

16. Звіт Рахункової палати України за 2017 рік. Київ. 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16755497/Zvit_RP_2017.pdf?subportal=main

17. Звіт Рахункової палати України за 2018 рік. Київ. 2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16760161/ZVIT%20RP%202018.pdf>

18. Радіонов Ю.Д. Причини і наслідки неефективного використання міжбюджетних трансфертів // Економіка України. — 2012. — № 3. — С. 59—69.

References:

1. Klets, L.Ye. (2007), *Byudzhety menedzhment* [Budget management], Tsentr uchbovoy literatury, Kyiv, Ukraine.

2. Blagun, I.G. and Voronko, R.M., Buchkovich, M.L. (2017). *Byudzhety menedzhment* [Budget Management], Lviv: Magnolia-2006.

3. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Budget Code of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page13> (Accessed 19 July 2019).

4. Lysyak, L.V. (2009), *Byudzhetna polityka u sistemі derzhavnogo regul'uvann'ya sotsial'no-ekonomichnogo rozvitku Ukrainy* [Budget policy in the system state regulation of social and economic development of Ukraine], DNU AFU, Kyiv, Ukraine.

5. Vasilik, O.D. and Pavlyuk, K.V. (2004), *Byudzhetyna sistema Ukrainy* [Budget system of Ukraine], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.

6. Chuhunov, I.Ya. and Ihnatiuk, I.M. (2016), "Formation of budget expenditures in the system of socio-economic

development of the country", *Economichnyj visnyk universytetu. Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj derzhavnyj universytet imeni Hryhoriia Skovorody*, vol.28/1, pp. 217—226.

7. Radionov, Yu.D. (2018), "Budget expenditures for social development", *Ekonomika, Financy, Pravo*, Vol. 5, pp. 29—34.

8. Accounting Chamber of Ukraine (2019), "Underfinancing and legislative unregulation hinder the development of subsoil use in Ukraine", Accounting Chamber of Ukraine, available at: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/en/publish/article/16760127;jsessionid=3312502CA0C34BF4D0DEC8B46F8A56AE> (Accessed 21 August 2019).

9. Accounting Chamber of Ukraine (2019). "For the repair of roads in Dnipropetrovsk, Khmelnytskyi and Transcarpathian regions, UAH 410.3 million was inefficiently used for two years", Accounting Chamber of Ukraine, available at: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/en/publish/article/16760086;jsessionid=3312502CA0C34BF4D0DEC8B46F8A56AE> (Accessed 21 August 2019).

10. Accounting Chamber of Ukraine (2012), "Report of the Accounting Chamber of Ukraine for 2011", available at: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16740480/Zvit_2011.pdf (Accessed 21 August 2019).

11. Accounting Chamber of Ukraine (2013), "Report of the Accounting Chamber of Ukraine for 2012", available at: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16742074/Zvit_2012.pdf (Accessed 21 August 2019).

12. Accounting Chamber of Ukraine (2014), "Report of the Accounting Chamber of Ukraine for 2013", available at: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16744990/Zvit_2013.pdf (Accessed 21 August 2019).

13. Accounting Chamber of Ukraine (2015), "Report of the Accounting Chamber of Ukraine for 2014", available at: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16747166/Zvit_2014.pdf (Accessed 21 August 2019).

14. Accounting Chamber of Ukraine (2016), "Report of the Accounting Chamber of Ukraine for 2015", available at: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748714/Zvit_RP_2015.pdf (Accessed 21 August 2019).

15. Accounting Chamber of Ukraine (2017), "Report of the Accounting Chamber of Ukraine for 2016", available at: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16751480/Zvit_RP_2016.pdf (Accessed 21 August 2019).

16. Accounting Chamber of Ukraine (2018), "Report of the Accounting Chamber of Ukraine for 2017", available at: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16755497/Zvit_RP_2017.pdf?subportal=main (Accessed 21 August 2019).

17. Accounting Chamber of Ukraine (2019), "Report of the Accounting Chamber of Ukraine for 2018", available at: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16760161/ZVIT%20RP%202018.pdf> (Accessed 21 August 2019).

18. Radionov, Yu.D. (2012), "Causes and consequences of inefficient use of intergovernmental transfers", *Ekonomika Ukrainy*, Vol. 3, pp. 59—69.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2019 р.